

“Chit-liáp-liu--leh!”

“Lâi-khì-phà chha gōa chē leh!”

Chit n̄ng kù òe sī góan lāu-bó siōng chiap iōng ê òe-bó. Góa tong-jiân thiaⁿ-ū i teh kóng sàⁿ. M̄-kú kàu taⁿ iáu bē-hiáu iōng Hàn-jī chin cheng-khak kā siá--chhut--lâi!

Tùi góan lāu-bó, góan ê chheng-hō káp pát-lâng bô siáⁿ kãng. Góan lóng kiò i “A-mah”. Ū sī nā kiò liáu khah tōa siaⁿ koh khah kín, chiū ē piàn-tiāu, 4 piàn 2, a-mah piàn a-má! Chhù-piⁿ thâu-bóc lóng kā góan chhiò, kóng án-ne ē kā góan lāu-bó kiò lāu--khì. Góa ê in-siōng lâi-té góan in-ūi chit-hāng tãi-chì tiāⁿ-tiāⁿ teh hō lāng chhiò. Góan tōa-tī Khe-ô (溪湖) ê a-î in hia lóng kā a-bó kiò-chò a-i. Thiaⁿ-kóng he sī Pêⁿ-pó-chòk ê chheng-hō.

Taⁿ, góan a-mah chá tiòh í-keng lāu---khì. 21 n̄i..a. Kiàn-pái nā siūⁿ-tiòh góan a-mah, góa ê sim chiū sng-sng, thiàⁿ-thiàⁿ, kám-kak kui liáp sim-koaⁿ it-tit tîm--lòh--khì, tîm-lòh--khì kàu bô-té chhim-kheⁿ, tîm-lòh--khì kàu ó-thiⁿ àm-tē ê só-chāi.

Góan a-mah chhut-sì tī Tâi-ôan tióng-pō̄ ê Chiang-hòa kōan Tâi-chhoan-hiang(彰化縣大村鄉), in chāi-tē ê lāng lóng kóng-chò Tōa-chng(大莊?). I bô thak sîm-mih chheh. Góa ê lí-kái, i ū thak-kòe 1 n̄i ê àm-òh-á. Iōng chit-má ê òe, chiū-sī iā-kan-pō̄. Tà u-té lóng-chóng thak bat jōa-chē “jī”, góa mā it-tit chin hôai-gî! Thiaⁿ kóng chit lé-pài chiah kà chit-kù HA-NAH (Jit-gí, chiū-si hoe ê ì-sù). Sít-chè siōng góa kan-ta chai-iaⁿ i ē-hiáu siá i ka-kī káp góan a-pah ê miâ. Nā-sī góan chiah-ê gín-á ê miâ, i siá bē thau. Tī hit-ê pha-hng ê n̄i-tāi káp sán-hiong ê chng-kha, bô thak-chheh sī cheng-siōng tãi. Sū-sit-siōng, hit-chūn nā ū p̄ng thang chiah chiū sng bē-bái! Mài kóng beh thak-chheh, ték-piát sī cha-bó gín-á. Tī hit-ê lín-pē siōng tōa ê cha-pó lāng sè-kài, koh su-iàu ū khùi-lát chò-sit ê Tâi-ôan, cha-bó lāng sī bô tiōng iàu..ê.

Góan a-mah ū 6 ê chí-mōai. In hit-chūn ê sng-hoat káp lán chit-má bô kãng. Tī in hit-ê m̄ng-kháu-tiāⁿ, góan gōa-kong káp in a-hiaⁿ, góan kiò i peh-kong, tōa tàu-tīn. Chiū-sī kóng, in hit-ê ka-chòk sī 2 hiaⁿ-tī kong-ke..ê. Só-ū ê lāng lóng lām chò-hóe lâi pài tōa-sè. Góan a-mah sng-sī láu-jī..ê. Láu-tōa..ê sī peh-kong ê. M̄-chiah góan a-kū in hiah-ê gín-á lóng kiò góan a-mah chò “jī-kó”. Tī góan gōa-kong chit-pêng, ū 4 ê gín-á: chit-ê cha-pó..ê káp 3 ê cha-bó..ê. Cha-pó..ê sī tōa..ê. Cha-bó..ê góan a-mah pài láu-tōa..ê. In-ūi sī siōng-tōa..ê, i ê miâ iáu hō-liáu bē bái thiaⁿ. Kiò-chò Kiok (菊). I lēng-gōa hit 2 ê sió-mōai, chiū bô thang chiah hó-khang. In ê miâ sī hō lâi beh pài-tí..ê! M̄-sī “Sî” chiū-sī “Tiah”! Sī sī the-sî, bô ài ê ì-sù. Tiah mā sī hiat-kák, bo beh tih! Hôaiⁿ-tit cha-bó gín-á bô kè-tát!

Góan a-mah chū sè-hàn tiòh chin pháíⁿ-miā! 5, 6 hòe chiū ài chú-p̄ng. Kó-chá ê tōa-chàu tōa-tiáⁿ, m̄-bat khòaⁿ--kòe lí bē-hiáu thang kiaⁿ. Chàu ê kōan-tō mā ū chiāⁿ pah kong-hun ê khoán. 5, 6 hòe ê gín-á-kiáⁿ, khiā tī chàu-piⁿ kin-pún khòaⁿ bē tiòh chàu-téng ê tiáⁿ! Lāng é chàu kōan, beh án-chóaⁿ? Giâ í-thâu-á lâi thiáp -kha! Góan a-mah chiū-sī án-ne khiā tī í-thâu-á téng khai-sí chú-p̄ng, mā tiòh sé-saⁿ, chhī-ti, sàu thō-kha, piáⁿ lâi-t é. Nā khi h̄ng--nih, koh ài tàu khai-chháu, taⁿ tiám-sim. Khah chhō-tāng ê khang-khòe, chhiūⁿ taⁿ pui, chiū-sī sái káp jiō, á-sī ak-pui, lóng sī góan a-kū ê tãi-chì. Siàu-lú ê A-mah án-chóaⁿ kòe-jit góa chit-tiám-á lóng m̄-chai. Kàu 24 hòe kè kòe-lâi góan p̄(lāu-pē) chit-pêng, jít-chí mā bô thang gōa hó! Góan p̄ ē-bīn ū 1 ê sió-mōai káp 5 ê sió-tī. Ban..ê chá tiòh pun..lāng khì..ah. Sít-chè siōng ū 4 ê sió-tī. Góan a-mah ài tàu chiàu-kò hiah-ê a-chek káp a-kó. Kāng-khóan ê khang-khòe, chú-p̄ng, sé-saⁿ, khoán chhù-lâi, chò-

chhân, chhōa sió-cheh sió-kó...Góan pā koh khí chit-keng bí-ká, chiū-sī kā chhek-á kang (thng-khak) piàn-chò bí ê kang-chhiú". Siông-sè ê kang-khòe m̄-bat thia" A-mah kóng--kòe. Mā m̄-chai tàu-té sī bô-êng kàu sím-mih thng-tō. Lán thang chin kán-tan siū". Chit-ê cha-bó lāng ài hòk-sāi ta-ke, ta-koa", chiàu-kò 5 ê sió-kó sió-cheh, koh chit-keng bí-ká, koh beh chú-chiáh, khoán lāi-té, koh ũ chit-sút-á chhân-hng ài chò! Beh kóng ũ êng chòat-tùi sī bô khó-lêng! M̄-kú chit-khóan bô êng khiok ũ p̄ng thang chiáh ê jít-chí bô jōa kú chiū bô--khì..ah. Góan a-pah "kha-chhng chiū" (che sī góan a-mah kóng..ê) cháu-khì chò thō-tāu-iū, khui kang-chhiú" liáu chin chē chi" Sòa-bóc hō lāng liáh khì lòk-tū-á lāi koai". Koh kā góan a-mah ê kè-chng âng-bîn-chhng thèh khì bē! Kàu góa 5 hòe ê sī góan chiū lī-khui kò-hiong Pó-sim (彰化縣埔心鄉) khì Lâm-tāu-kōan Tiong-liâu-hiong(南投縣中寮鄉), chiū-sī 921 Tōa-tē-tāng hia chò soa". Khai-sí chin-chià" ê phái" jít-chí!

Tī Lâm-tāu, góan ũ bé soa" kap chúi-chhân lāi chò. Lóng-chóng ũ kúi-kah soa", kúi-hun chhân góa m̄-chai. Kan-ta chai-ia" ták-jit lóng ũ chò bē liáu ê sit-thâu. Soa"-têng cheng chhiū-chi, ông-lāi, lêng-kéng kap tek-á, chhân--nih cheng chú-tiū mā ũ chit-sut-á hng cheng chhài-se. Chò soa" sī chin thiám-thâu ê tãi-chì. Hong khai, hō lâm koh jít phak. Chng-kha lāng bô ê-á thang chhng. Chò-sit lóng mā thng chhiah-kha. Kha-té tiā"-tiā" mā hō h̄m-á-chháu puh ê í" chhák kàu hoeh lâu hoeh tih! Chhut-m̄ng sī lóng mā tì chháu-lèh-á, bîn koh iōng kin-á pau. M̄-kú chò chit-kang ê sit liáu-āu, kui ê bîn lóng m̄ á-ó-sô-sô, koh hō cháp-chháu eng kàu kui sin-khu lóng chin chhiah-ia" Koh ũ chōa kap phang, bô sè-jī chiū ē hō kā--tiòh á-sī têng--tiòh! Chhàu-chhè"-bó chiok chhàu-chhè", hó"-thâu-phang chin phái". Cheng-chhân mā bô teh íng. Lê-chhân (hit-chūn bô ki-hai, tiòh ài sái chú-gū), pò tiū-á, so-chháu, iā pui, koah tiū-á, phak chhek-á. Lóng thang hō lí chò kàu oai"-io--khì! Iáu ē kì-tit góa ũ chit-pái thiám kàu peh bē khí-khì bîn-chhng! (Chng-kha ê tek-á bîn-chhng tèk-piát kōan, khó-lêng ũ kap tōa chàu beh pē" kōan ê khóan. Gōan-in èng-kai sī beh pī-bián chōa hit-khóan ê phái"-mih lāi kiáu-chhā.) Chhī chit tōa-tui ê ke, ah kap 3,4 chia ti. Sáh han-chi, chām ti-chhài, ta" phun, pià" ti-tiâu lóng sī ták-kang ài chò ê kang-khòe. Góan a-mah tiòh án-ne thàu-chá chò kàu àm. Tōa tī Lâm-tāu ê tē-3 tang, góan a-mah khó-lêng sī êng-ióng put-liông koh chhau-lô kòe-thâu, sòa phò-pē" peh bē khí--lāi! Hit-chūn pak-tó té ũ gín-á, chiū-sī láu-gō..ê Òi-chín, ták-ê lóng siū" kóng bô òng-bāng..ah! Hit-nī góa 7 hòe. Chng-kha gín-á 7 hòe iáu-sī gōng-à"-à", mā bē-hiáu thang hoan-ló. Chin chē tãi-chì mā bô kì chheng-chhó. Kan-ta ē kì-tit kóng A-mah hō lāng "pah-chhut-thia" ", mā m̄-chai sím-mih ì-sù! Hó-ka-chài, bōe--á A-mah put-tān sin-thé hó--khì--lāi, koh kā láu-gō..ê se"--chhut--lāi. Āu--lāi thia" tōa-lāng kóng-khí, tãi-ke lóng pān-phòe pak-tó té ê gín-á tiā"-tiòh "sáh"chit-ē khong-khong gōng-gōng. Kiat-kó sī kiān-khong cheng-siông koh sī góan 5 hia"-tī siông ian-tāu..ê! Thâu-khak mā bē-bái, chit-má mā sī Tiong-i-su. Cheng-chha sin-kōan khah bô kà u, m̄-bián chò-peng! Keh tng-nī góan tiòh kui ke-hóe-á poa" khì Tāi-pak, tī hia góa khai-sí jîn-seng ê sin thi"-tē.

Khì Tāi-pak tōa pēng bô hō A-mah khah hó ê seng-óah! Góan a-pah "cháp-chò kàu put-seng, kín-chò kín bô êng!" (Che sī A-mah ê kiát-lūn.) Bē-chhài, thàu-chá tiòh ài kiā" beh 2 tiám-cheng ê chiòh-thâu-á lō, mā sī thng chhiah-kha, khì Tāi-pak-chhī ê Tiong-iong Chhī-tiū" koah-chhài, bē-chhài. Lóng mā-sī thi" iáu-bōe kng kiā" kàu thi" kng chiah kiā"--kàu. M̄-kóan sī thàu-hong á-sī lòh-hō lóng ài kiā"! Chhù-lāi thâu-chhù koh chē, góan hit-chūn gín-á ũ 3 lâm 2 lú, āu--lāi koh se" 2 ê cha-pó..ê, khai-siau mā kia"..lāng.

Bô hoat-tō, A-mah tiòh-ài khi kã lêng sé-saⁿ, pài pin-âng-tàⁿ, sì-kè chioh, chioh chíⁿ, chioh bí, chioh ke-si (kì-á, kòng-thúi-á...), chhām sé sin-khu ê tōa kha-tháng mã ài chioh, cheng-chha m̄-bat chioh ang chioh kiáⁿ niá!

Chiū án-ne góan a-mah chiáh kàu 48 hòe chiū tiòh tōa-pēⁿ tó--lòh--khi, bô koh chà i peh--khí--lâi!

He sī 1968 ê tãi-chì. Tú-hó góa beh khó chhō-tiong ê chêng 1 kò-gòeh, A-mah siang-kha bô lát ê chêng-thâu ok-hòa. Chhōe chin chē i-seng lóng m̄-chai sím-mih pēⁿ. I bô hoat-tō koh khí-lâi kã góan khoán-tang chhōan-sai. I kan-ta tó tĩ bìn-chhng, bák-sái chò p̄ng-thng! I òan-thàn kóng m̄-chai chêng sì-lêng chò-kòe sím-mih pháíⁿ chek-tek, chit sì-lêng chiah tiòh siū chit-khóan ê thoa-bôa! Chū sè-hàn chiū m̄-bat kòe chit-jit khah “chhin-chhiu”..lêng” ê seng-óah! Chōan sè-kài kiám chhōe ũ chiah-nih pháíⁿ-miã ê lêng? Koh kòe 20 nî, chiū-sī góa thak Ko-hiông I-hák-īⁿ 6 nî sī (1978), i kã góa kóng sè-hàn ê sī sng-miã sian..ê bat kã kóng i āu-pái ē chin hó miã. “Kha-ta chhiú-ta, m̄-bián khi kàu chàu-kha!” Góan-lâi sī tiòh than-hong-pēⁿ ờ! (Góan a-mah lóng kóng i ê pēⁿ sī than-hong, chiū-sī lán chit-má kóng ê tiòng-hong!) I iōng chin chòat-bōng ê khùi-kháu án-ne hòe-sióng. Tùi hit-chūn khí, góan a-pah chiah khah ũ tĩ chhù--nih. M̄-kú kan-khó khiok ōaⁿ góan sió-tĩ sió-mōai in lâi sêng-tam. A-mah tĩ 1970 nî ê nî-chhe(góa tē-jī-pái thak ko-it) khui-to, kã liông-kut lâi ê sîn-keng-liû, Neurilemmoma, koah tiâu. Khui-to liáu sui-bóng siang-kha bô-lát sió-khóa ũ chin-pō, chóng-sī bô hoat-tō kiáⁿ-lō. Tùi 1968 khí, A-mah kui-kang lóng chē tĩ thài-su-í, chiū-sī chhâ-í ê siang-pêng-piⁿ ũ chhiú-hōaⁿ hit-khóan. Sím-chì beh khi piān-só mã ũ khùn-lân. Góan chí-hó tĩ í-chū hia ớ chit-khang, hō A-mah pàng-jiō thang iōng! Jiō-tháng khng tĩ í-á kha, pàng-jiō bián sóa tín-tăng, kã pà ng--lòh--khi tiòh hó--ah! Nā-sī tãi-piān tong-jiân ài jip-khi piān-só!

Tĩ A-mah ê chē-i-á sī-tãi, i mã bô-thang kòe hó jit-chí! Chē tĩ í-á téng, A-mah ài chhiah phòng-se, chò sêng-i ê ka-kang, thang tàu thàn-chiⁿ. Mã tiòh-ài kã góan 5 lām 2 lí thīⁿ-saⁿ, chá-khí kiò góan khí-lâi thak-chheh, siōng-pan. Hit-chūn góan 2 ê sió-mōai kap 1 ê sió-tĩ lóng teh siōng-pan, chiáh-p̄ng khah bô bün-tê. A-mah chiū-sī kàu chit-chūn chiah m̄-bián koh hōan-ló chiáh-chhēng ê tãi-chì! Chit-chūn A-mah í-keng chhiau-kòe 50 hòe--ah! Koh lâi sī A-mah jîn-seng khah ũ ì-sù, khòai-lòk, ũ òng-bāng ê 6 nî. Chit tiong-kan, góa khó-tiòh chōan Tãi-òan tē-it-khám ê Kiàn-kok Tiong-hák (ko-tiong), hō A-mah khiok ũ bìn-chú! Sòa--lòh--khi koh khó-tiâu Ko-hiông I-hák-īⁿ ê i-kho, hō A-mah koh khah hoaⁿ-hí! He èng-kai sī A-mah chiáh kàu 52 hòe siōng tát-tit hong-sîn, hiau-pai, kap an-ùi ê tãi-chì! I ê kiáⁿ beh chò i-seng--lōh! Che tùi chit-ê chit-sì-lêng chiáh chhēng lóng bô thang an-ún, tiāⁿ-tiòh ê cha-bó-lêng lâi kóng, bē-su sī tiòng-tiòh “ài-kok chióng-kòan” ê tē-it tèk-chióng--leh! Jī-chhiáⁿ góa koh sī góan a-pah kap a-mah ñng-pêng ka-chòk lâi thâu-chit-ê i-seng! Mã-sī góan kò-hiong Pó-sim-hiang ê thâu-chit-ê i-seng! He sī 1972 nî 8 gòeh-hūn ê tãi-chì. Góan a-pah chiū-sī tĩ hit-nî ê 3 gòeh-hūn chiah khai-sí chiáh m̄-chiáⁿ thâu-lō. I tĩ chit-keng biō--nih chò cháp-bū, kiam kái-soeh chhiam-si. Chit kò-gòeh thàn 3,000 khó. Che sī A-mah jîn-seng siōng khòai-lòk ê sī-chūn, ũ chhái-sek ê keng-ti thang khòaⁿ, ũ hó chu-bī ê sit-bút thang chiáh, mã ũ hó thiaⁿ ê òe thang phò-tāu, koh ũ hó chiân-tô ê hāu-seⁿ kap i khai-káng!

Tān-sī chit-ê hó-thiⁿ-nî chiah í-chhī bô kúi nî chiū kòe--khi! Tĩ 1975 góan a-mah hōan-tiòh chú-kiang gām. Hit-chūn góa i-hák-īⁿ 3 nî, i-hák bô siáⁿ bat. Kan-ta ē kì-tit koh sàng A-mah khi khui-to, Wertheim operation. Khui-to liáu A-mah ê cheng-sîn ũ khah chha, thê-lát ũ khah sit. Chóng-sī i m̄-bián hōan-ló chiáh chhēng. Siāng-sī góan mã

tī hit-chūn bé 1 keng kong-gū, m̄-bián koh kiaⁿ bô chhù thang tòa! Tī che chìn-chêng, góan lóng sòe-chhù khiã. Kàu góa thak i-hak-īⁿ tē-6 nī, A-mah ê chú-kiong-gâm koh hoat-chok, koh sàng khi Tâi-pak ê Êng-bîn Chóng-īⁿ tiān-liâu. Tùi hit-chūn khi, A-mah ê sin-thé chit-jit chit-jit jú lâi jú bái. Tiāⁿ-tiāⁿ ài tòa pēⁿ-īⁿ. In-ūi án-ne, góa i-hak-īⁿ siōng-bóe-nī ê sit-sip chiū sóan-ték tng-khi Tâi-pak ê Khong-kun Chóng-īⁿ. Án-ne góa khah hó chiàu-kò A-mah, mā khah séng só-hùi. A-mah tī 1 nī lâi lóng-chóng tī pēⁿ-īⁿ ê ka-hō pēⁿ-pâng chhut-chhut jip-jip siōng-chió mā ũ 3,4 pái! Góa pit-giáp liáu khi chò-peng, A-mah iū-gôan kāng-khóan chhut-jip Khong-kun Chóng-īⁿ ê ka-hō pēⁿ-pâng. Kàu 1980 nī 9 gòeh 26 ê ē-pơ 6:30 chiū tī pēⁿ-īⁿ lâu--khi! Tùi chhut-sì ê 1921 nī 4 gòeh 19 (kū-lèk 3 gòeh chhe 1) kàu lâu--khi ê 1980 nī 9 gòeh 26 (kū-lèk 8 gòeh 18) A-mah lóng-chóng chāi-seⁿ 59 hòe koh 5 kò-gòeh, bián-kióng sng 60 hòe!

Che chiū-sī góa khó-liân koh pháiⁿ-miã ê a-mah!